

ANA AZINović BEBEK

Hrvatski restauratorski zavod
Odjel za kopnenu arheologiju
Kožarska 5
HR – 10000 ZAGREB
aazinovic@h-r-z.hr

NOVOVJEKOVNI NALAZI U GROBOVIMA 17. I 18. STOLJEĆA OKO CRKVE SV. NIKOLE BISKUPA U ŽUMBERKU

UDK 726.025:737.27(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Župna crkva sv. Nikole biskupa pripada rimokatoličkoj župi Pribić, selo Žumberak na Žumberku. Registrirano je kulturno dobro iz 17. stoljeća. Arheološka istraživanja trajala su 4 tjedna, u svibnju i lipnju 2006. godine. Provedena su kao dio plana kompletne obnove statički ugrožene crkve. Istražen je prostor uz sjeveroistočno pročelje i kompletan prostor oko apside, gdje je evidentirano i većim dijelom istraženo groblje 17. i 18. stoljeća.

Ključne riječi: crkva sv. Nikole, Pribić, Žumberak, svetačke medaljice
Key words: St. Nichola's Church, Pribić, Žumberak, saints' medals

Uvod

Selo Žumberak nalazi se na nadmorskoj visini od 300 metra, 8 km sjeverozapadno od mjesta Kostanjevac koje je sjedište općine Žumberak. Crkva sv. Nikole srednjovjekovna je građevina sa sačuvanim tragovima gotike i baroknim inventarom. Župa sv. Nikole biskupa iz Žumberka osnovana je 1334. g., a današnja crkva potječe iz 16. stoljeća. Sjedište župe je selo Žumberak. Župa broji oko 130 vjernika, a mjesta koja još pripadaju župi su: Kupčina Žumberačka, Stupe, Žamarija, Željezno Žumberačko, Veliki Vrh, Markušići i Bartakovići. U blizini je barokni zidani pil gdje su se prema tradiciji izvršavale kazne. U župi se nalaze i dvije kapele, kapela sv. Roka u Žumberačkoj Kupčini koja je nekada bila vojna kapela i kapela Srca Isusova u Markušićima. Iznad crkve sv. Nikole biskupa nalaze se ostaci Novog grada Žumberačkog (Sichelburg), podignutog u 16. stoljeću nakon osmanlijskog razaranja Starog grada Žumberka kraj sela Kekići (Sichelberg, najvažnija srednjovjekovna utvrda na Žumberku, iz 11. stoljeća). Novi grad Žumberak služi u 16. stoljeću kao glavna obrana od osmanlijskih upada. Bio je sjedište uskočkih kapetana, a u 1793. g. stradao je od požara. 1898. g postoji zabilježba o dužini od 60m i širini od 16m (SZABO 1920: 55). U potpunosti je razgrađen kad je zidana nova zgrada škole u 20. stoljeću. Danas su vidljivi samo neki zidovi i teško mu je prići.

Župom upravlja župa Pribić, Jastrebarski dekanat Zagrebačke nadbiskupije. Spomenice župe, na žalost, izgorjele su u požaru.

Povijest¹

Kad je 1094. godine osnovana zagrebačka biskupija, Žumberak je potpao pod njezinu jurisdikciju. Formirane su dvije župe: župa Vivodina za zapadni dio i župa Žumberak za istočni dio Žumberka. Međutim, s političkim promjenama u srednjem vijeku, djelovanjem njemačkog križarskog reda, crkvenu vlast u Žumberku preuzima akvilejska patrijašija, a potom ljubljanska biskupija kada su župama upravljali slovenski svećenici. Tek za cara Josipa II 1789. godine prigodom novog razgraničavanja župa, dvije žumberačke župe opet dolaze pod jurisdikciju zagrebačkog biskupa.

Nakon pada bosanskog kraljevstva 1463. g. pogranične austrijske zemlje ne uspijevaju odoljeti pred osmanlijskim navalama. Tada su vjerojatno Osmanlije razrušili grad Žumberak, stari Sichelberg, čije ruševine postoje još i danas. Opustošene, strateški važne krajeve trebalo je oživjeti novim ljudima. Godine 1530. počinje naseljavanje opustošenih krajeva katoličkim i pravoslavnim življem. Uskoci su prvenstveno bili upućeni na dobra koja su bila poprilično opustošena: Kupa, Žumberak, Metlika, Černomelj, Poljan i Lož. U Žumberku je tada bilo preko 350 uskočkih kuća. U svakoj je kući bilo 4 do 5 braće sa svojim obiteljima. Svih je skupa bilo oko 6000 do 7000 tisuća duša. Uskoci su nastanjeni oko grada Žumberka, zatim na dijelovima susjednih vlastelinstava: metličke i kostanjevačke kapetanije, samostana u Kostanjevici i Pleterju. Grad Žumberak (Sichelburg) postaje sjedište uskočkog kapetana, koji živi u uskočkoj sredini. Kapetanova dužnost je bila: pobri nuti se za stalna naselja novim Uskocima koji su lutali okolo bez stalnog boravišta i dobro upravljati Uskocima i paziti na uhode koje su Turci među njih slali.

Godine 1540. u Žumberku je organizirana i poštanska služba. Jedan je konj vozio poštu iz Metlike u Žumberak-grad k uskočkom kapetanu.

Godine 1746. Žumberak je bio politički i administrativno podijeljen na kumpanije. Bio je u sastavu četvrte graničarske ili slunjske pukovnije-regimente, i to kao njezina 11. i 12. kumpanija. Jedanaesta kumpanija zvala se Oštrčka (Ostercer Kompagnie Nro 11), a dvanaesta Žumberačka (Sichelburger Kompagnie Nro 12). Sijelo Oštrčke kumpanije bilo je u Kostanjevcu, a Žumberačke najprije u Siječevcu, a poslije u Kalju.

Carica Marija Terezija željela je zaokružiti krajiško-vojničko područje. Tim je povodom izdala 9. VIII 1776. g. dekret kojim Žumberak i predjeli oko Steničnjaka trebaju pripojiti Vojnoj krajini. Žumberačko područje, tj. Žumberački okrug pripadao je karlovačkom generalatu Vojne krajine.

Žumberak pod francusku okupaciju dolazi mirom sklopljenim 14. X 1809. g. u Beču. car Franjo I ustupio je Napoleonu I, uz druge zemlje, Hrvatsku do rijeke Save. Tako je i Žumberak došao pod upravno područje francuske carevine "Provinces Illyriennes". U Novom Mestu ustanovljen je distrikt, upravna jedinica, koja je bila jednaka austrijskom kotaru. Žumberčani su ostali u sastavu IV slunjske regimente.

Godine 1830. u žumberačkom kumpanijskom okrugu nalazi se 36 sela s 290 kuća i 3.204 stanovnika, od kojih su 1.437 katoličke, a 1.767 grkosjedinjene vjere.² Tu su dvije katoličke župne crkve i 4 grkosjedinjene. Od zemljišnog posjeda računa se da ova kumpanija ima oko 2.206 jutara oranica, 2.368 jutara livada, 73 jutra voćnjaka i povrtnjaka, 272 jutra vinograda, 2.591 jutro pašnjaka i 8.523 jutra šuma.

¹ Svi povijesni podaci crpljeni su iz djela R. LOPAŠIĆ. *Žumberak*; F. DP. J. FRAS: *Cjelovita topografija karlovačke vojne krajine*; R. LOPAŠIĆ. *Spomenici hrvatske krajine.*, te s internet stranica www.mozumberak.com (kolovoz 2009)

² Grkokatolici ili grkosjedinjeni pripadali su u 17. stoljeću Križevačkoj dijecezi (eparhiji), iako su neko vrijeme imali svoje sjedište u Pribiću.

Slika 1 – crkva sv. Nikole biskupa (foto A. Azinović Bebek 2006).

Fig. 1 – Church of St. Nicholas Bishop (photo by A. Azinović Bebek 2006).

Crkva sv. Nikole biskupa

Crkva sv. Nikole biskupa (Slika 1) nepravilne je orijentacije sjeverozapad – jugoistok, na nasutom terenu od gotovo 100 cm. Pri gradnji crkve 1654.³ godine ukopana je u brdo, a kod pregradnje iz 1894. g. nasut je teren da bi se ujednačio veliki pad i izravnao plato oko crkve. O tome svjedoči ogromna količina šute u arheološkim iskopima. U crkvi je zabilježena i 1871. kao godina uređenja crkve. Samo dvadesetak godina kasnije crkva se ponovo obnavlja priložima stanovništva iseljenog u Ameriku. Razlog je, vjerojatno, stradanje crkve u velikom potresu 1880. godine⁴ kada je najviše nastradao Zagreb (SIMOVIĆ 2000: 644).

U vizitacijama⁵ Zagrebačke biskupije spominje se 1792.g.,⁶ 1800. g.,⁷ 1802. g.,⁸ 1821. g.,⁹ 1841. g.¹⁰ i 1905. g.¹¹

3 Đ. Cvitanović primijetila je da je crkva starija: „*po šiljastom luku glavnog ulaza gotičkog oblika, a spomenuta godina je vrijeme obnove i barokizacije jednodobne, male, trostrano zaključene crkve*“. Najnovija istraživanja crkve, bilo njene unutrašnjosti, zidnih slika i arheološka istraživanja, idu u smjeru ove tvrdnje (CVITANOVIĆ 1985: 134). Trenutno su u tijeku istraživanja zidnih slika, za vrijeme kojih su u podu crkve otvorene probne sonde te se ustanovilo četiri povijesno različite razine podova. Bit će vrlo interesantno arheološki istražiti unutrašnjost crkve.

4 U popisu štete spominje se i Samobor, pa je lako moguće da se potres osjetio i na Žumberačkom gorju.

5 Župa Sv. Nikole biskupa do 1789. g nije bila u sastavu Zagrebačke biskupije, tako da nemamo raniji podatak o grobnici, crkvi ili groblju. Te podatke trebalo bi tražiti u vizitacijama Ljubljanske biskupije gdje je do 1789. godine pripadala.

6 Iscrpan popis filijala, nema grkosjedinjenih, a duša ima 2372 (194,81).

7 Samo je popisana, nema nikakvih podataka (8/VIII, 99v).

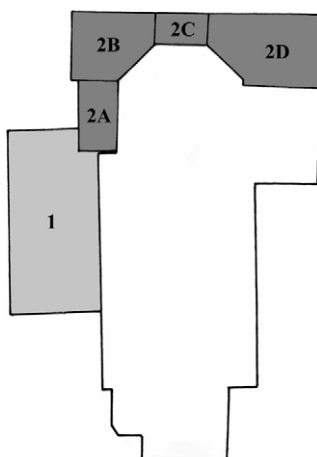
8 Popis filijala sa selima, grkosjedinjenih 204, katolička 1726, kaže da je to stara župa (parochiae anitquae) (125/VIII,341).

9 Kaže da je posvećena u čast sv. Nikole biskupa, osnovana oko 1645, nema pobočnih kapela, ima dva pokrajnja oltara i obnovljena je te godine i daje popis filijalnih kapela. Najvažniji podatak odnosi se na župno groblje za koje kaže da je udaljeno od crkve jednu petinu sata i nalazi se u dolini, dalje od crkve. Obilaskom današnjeg groblja uočeni su nadgrobni spomenici sa sačuvanom godinom ukopa 1872., i kasnije, ali također ima i nečitkih natpisa koji su mogli biti i stariji, kao i drveni nadgrobni spomenici koji su propali. Ova vizitacije spominje i da crkva nema kriptu u unutrašnjosti već samo osuarij u sakristiji (127/X,280).

10 Kaže da je u dobrom stanju, ima tri oltara i bočnu sakristiju (129/XII,49).

Pravokutnog je tlocrta s poligonalnim svetištem, dozidanom sakristijom zapadno uz svetište i dozidanim zvonikom na sjeveru, ispred glavnog pročelja. Zvonik ima piramidalni završetak. U crkvi se ulazi kroz prizemlje zvonika, rastvoreno s tri strane polukružno završenim otvorima. Portal je oblikovan u gotičkom stilu. S istočne strane prizemlja zvonika dozidan je ulaz na pjevalište. Na poligonalnom svetištu i zapadnom pročelju vidljivi su zazidani šiljatolučni otvori i ostaci oslika u gotičkom stilu. Na istočnom pročelju vidljivi su zazidani otvori i vanjski ulaz na propovjedaonicu.

Sačuvan je barokni glavni oltar i propovjedaonica. Crkva je temeljito obnovljena 1894. godine. Ispod zatečenog ornamentalnog oslika iz tog vremena otkriven je barokni figuralno-arhitektonski oslik. Drveni tabulat nad lađom ožbukana je s naslikanim medaljonima s likovima svetaca. Prilikom spomenute obnove pod u crkvi je podignut i popločan keramičkim ornamentiranim pločicama. Zidovi crkve u dosta su lošem stanju – crkva je građena od sivca i tuha¹² – lokalnog kamenja. Stanju nije pomogla ni loša izvedba drenaže i betonska plomba koju su izvođači umjesto oko temelja crkve postavili oko njenih zidova. Pomalo je nevjerojatno kako izvođači drenaže nisu vidjeli da su temelji crkve za cijelih 150 cm dublje nego što su oni pretpostavili.

Slika 2 – shematski tlocrt crkve sv. Nikole biskupa s istraženim sondama (dokumentacija HRZ, 2006).

Fig. 2 – schematic ground plan of the church of St. Nicholas Bishop, with explored probes (documentation at the Croatian Conservation Institute, 2006).

Sonde 1, 2A–D

Otvoren je prostor uz sjeveroistočno pročelje (sonda 1 – S1) i kompletan prostor oko apsida (sonda 2 – S2A–S2D). (Slika 2). S1 veličine je cca 350 x 650 cm, prosječna dubina iskopa je 50 do 100 cm. U sondi je identificirana zidana grobnica, veličine 360 x 560 cm. Sonda 2 otvorena je uokolo apsida. Podijeljena je na 4 dijela s oznakama 2A–D. Podjela sonde prati zidove apsida. S2A vezana je uz sjeveroistočni zid apsida, veličine je cca 200 x 350 cm, dubine iskopa oko 200 cm. S2B vezana je uz istočni zid apsida, veličine je cca 200 x 350 cm, dubine iskopa oko 250 cm. S2C vezana

¹¹ Kaže da ima tri oltara, nema relikvija, spominje filijalu sv. Roka, čudi se da je crkva samo blagoslovljena ne i posvećena, daje iscrpan opis groblja u dolini – nije baš pro-

strano, ima ogradu, križ, kapelicu i mrtvačnicu. Također spominje bratovštinu Scapulir BDM (69/XXV,373).

¹² Tuh je riječni kamen, dosta porozan, zadržava vlagu i uništava zidove.

je uz jugoistočni zid apside, veličine cca 180 x 300 cm, dubine iskopa oko 200 cm. S2D vezana je uz južni zid apside i jugoistočni zid sakristije, veličine cca 500 x 350 cm, dubine iskopa oko 100 cm.

Čitavim prostorom sonde 1 prostire se zidana grobnica. U njoj se nalaze kosti pokojnika u rasutom stanju. Jedna od legendi kaže da su u zidanoj grobnici kosti francuskih (Napoleonovih) vojnika. Na sjevernoj strani nalazi se mali prozor, a s južne ulaz u zidanu grobnicu. Zidana grobnica nađena u sondi 1 izgrađena je vjerojatno za premještanje ranijih ukopa, a njen strop poslužio kao pod ranije sakristije.¹³ U vizitaciji iz 1821. g., opisujući kriptu, vizitator navodi da crkva ne posjeduje kriptu u unutrašnjosti, ali postoji osuarij u sakristiji. Vjerojatno je ovdje riječ o toj sakristiji. U sondi 1 i 2a odmah ispod 5 cm humusnog sloja nađen je gotovo metar dubok sloj štuta (SJ4 i SJ7) od urušavanja zidova. Možda je riječ o zidovima sakristije, izgrađene iznad zidane grobnice. Na vrhu zidane grobnice evidentirana je podloga za podnicu.

U sondi 2a pronađeni su temelji (360 x 165 cm, dubine 160 cm) za koje se ne može sa sigurnošću reći kojoj fazi crkve (ili možda prvoj sakristiji) pripadaju. Temelji se gradnjom ne razlikuju od temelja crkve te su s njim i povezani u gornjem dijelu. S južne strane temelja otkrivena je niša u kojoj je bio ukop (grob 12), vrlo vjerojatno, bolesnog djeteta.¹⁴ Sam temelj presjekao je grob 16, što bi išlo u prilog pretpostavci da je i prije gradnje crkve ovakve orijentacije i oblika tu već postojalo groblje.

U sondi 2b vrlo je primjetna nekvalitetna izvedba betonskog ojačanja temelja i loša izvedba drenaže, koja je više naštetila zidovima crkve nego zub vremena (Slika 3). Temelji su dubine 140 cm ispod betonske obloge. Rađeni su od tuha i sivca uz obilato korištenje veziva. U ovoj je sondi bilo grobnih ukopa, ali vrlo oštećenih i parcijalnih, pa su identificirana samo četiri (grobovi 12, 16, 21, 22), i to tek ispod dubine od 150 cm. Ostali su prepoznati po nalazima medaljica, krunica i prstena.

Slika 3 – pogled na temelje i betonsku oblogu u sondi 2b (foto – A. Azinović Bebek 2006).

Fig. 3 – view of the foundations and the concrete revetment in the probe 2b (photo – A. Azinović Bebek 2006).

¹³ Sakristija se vidi u Izvodu iz katastarskog plana. Nije ucrtana današnja sakristija koja se nalazi uz jugozapadno pročelje crkve, već ova stara uz sjeveroistočno pročelje crkve.

¹⁴ Riječ je o kosturu djeteta s velikom deformiranom glavom. Nažalost, nisu rađene antropološke analize kostiju.

U sondama 2c i 2d najbolje je vidljiv veliki pad terena od gotovo 200 cm. Nažalost, zbog loše izvedbe drenaže nije bilo moguće istražiti temelje crkve u tim sondama. Tek po uklanjanju betonske obloge i drenaže moći će se vidjeti u kakvom su stanju temelji zidova. U sondama je identificirano 18 kompletnih ukopa grobova (1–11, 13–15, 17–20), i još gotovo duplo toliko prema dislociranim nalazima i broju kostiju pokojnika. Prvih 100 cm iskopa činile su kosti dislocirane zbog građevinskih radova izvođenih u prošlosti na crkvi, a tek poslije te dubine bilo je moguće otvoriti kompletne ukope.

Grobovi

Ukupno su istražena 22 kompletna groba te određena količina dislociranih ili u vrlo maloj mjeri očuvanih kosturnih ukopa, koji su pretpostavljeni po nalazima.

Riječ je o groblju iz 17. i 18. stoljeća s karakterističnim priložima svetačkih medaljica, krunica i nakita, vezanog uz crkvu. Grobni ukopi prate smještaj crkve, ukopani su glavom ili prema sjeveroistoku ili jugoistoku, vrlo blizu jedan drugoga. Ima jako puno preslojavanja zbog velikog pada terena, a veliki broj grobova uništen je, što preslojavanjem što građevinskim intervencijama. Većina je ukopana u ljesovima što potvrđuju kovani čavli nađeni u velikom broju. Najstariji grobovi ukopani su u zemlji i identificirani su jedino po otisku u zemlji. Kostu su se u potpunosti raspale – razlog je vjerojatno velika kiselost zemlje ilovače.

Nalazi

Nalazi u grobovima predstavljaju običaj vremena ukopavanja (17.–18. st.) – pokojnici su uz sebe imali prstenje, svetačke medaljice, križeve i krunice, a dva su imala brevar, koji sadržavaju natpis ili svetačke sličice.

Medaljice i križevi najvećim dijelom su od bronce, a jedna je medaljica od stakla. Nađene su i kopče za odjeću tzv. *babe i dedeki*, raznih veličina i ukrasne igle – broševi.

Od željeznih predmeta u grobovima nađena je potkova za cipelu, kopča za odjeću ili cipelu i mnoštvo kovanih čavala iz ukopnih sanduka.

Od ostalih nalaza vrijedno je izdvojiti velike količine stakla – uglavnom prozorskog, ali i nešto fragmenata raznih posuda. Vrlo su male količine keramičkih ulomaka. Nađen je i jedan gumb s vojne uniforme, s natpisom na njemačkom (*Tuch Lieferung Gesellschaft*). Izdvojeni su primjerci opečnog popločenja i uzorci žbuke s vanjskih pročelja crkve. Od novca¹⁵ nađeni su: solid venecijanskog dužda Marka Antonija Justinijanija (1684.–1688.),¹⁶ solid iz 1767. godine,¹⁷ *kreutzer* (u narodu krajcar) iz 1782. godine¹⁸ i još jedan iz 1800. godine¹⁹ (Tabla 1). Svi nalazi obrađeni su u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza u HRZ.²⁰

15 Sav novac odredio je I. Mirnik iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, kojem ovom prilikom najtoplije zahvaljujem.

16 Soldo, 1684–1688, Venezia, CNI VII, 67; Italia, Rep. Venezia 1471–1802: Marcantonio Giustinian (1684–1688).

17 Soldo, 1767, Gorica, CNI VI, 46, G; Poknežena grofovija Gorica/Gorizia: Maria Theresia (1740–1780).

18 Ugarska/ Kgr.Ungarn 1540–1918, Josip II. (*13.III. 1741–1765–29.XI.1780+20.II.1790) 1 Kreuzer, 1782, Kremnitz, Miller 284, B.

19 Sveto Rimsko Carstvo, Austrijsko-Češki krug, Haus Oesterreich 1477–1806, Franz II.(I.)(1792–1835) Kreuzer, 1800, Wien, Miller 303, (A?).

20 Na obradi materijala radili su Mihael Golubić, Matija Krklec i Marko Nemeth. Sve fotografije obrađenih nalaza izradio je Jurica Škudar.

Medaljice (Tabla 1)

Ukupno je pronađeno dvanaest medaljica uglavnom dobro očuvanih i dva brevara¹⁴ u dijelovima. Od toga su šest medaljica i jedan brevar iz grobova, a ostalo su nalazi u kontekstu groblja. Dominiraju, kao što je i očekivano, medaljice s prikazom sv. Benedikta (šest od dvanaest). Ostali sveci koji se pojavljuju su: sv. Marija, Isus, sv. Ivan Nepomuk, sv. Obitelj i prikaz oruđa Kristove muke (*arma Christi*). Njih deset načinjeno je od bronce (tri od lijevane bronce, a sedam od brončanog lima). Jedna je od kositra, a posebno je zanimljiva staklena medaljica s naslikanim prilazom sv. Ivana Nepomuka. Nažalost, crtež je nepovratno izgubljen, vjerojatno zbog neadekvatnog čuvanja u PVC vrećici za nalaze. Ostala je samo loša fotografija zatečenog stanja po vađenju iz zemlje. Slična medaljica nađena je u Čazmi (grob 65). Izrađena je od stakla, s obručem od brončanog lima. Sigurno je imala neki oslik ili natpis na papiru jer je uz nju pronađen komadić papira s dva nečitka slova, koji je propao. Sličnu takvu ima i Kamensko (PERKIĆ 2005: PN 100), i Mateško Selo.¹⁵ (Slika 4 – staklene medaljice iz Žumberka, Čazme, Kamenskog i Mateškog Sela). Medaljice se inače rade od zlata i srebra za bogatije, a običan, siromašni puk kupuje skromne, sitne, mjedene, kositrene ili željezne medaljice (MIRNIK 1992: 501–506). Obično su kovane, emajlirane, gravirane ili lijevane, u skupljij ili jeftinijoj izvedbi, a nose se oko vrata i obvezni su dio krunice (MIRNIK 1996: 361–381).

Medaljice sv. Benedikta omiljene su medaljice 17. i 18. stoljeća. Dolaze u raznim oblicima i kombinacijama. Sv. Benedikt obično je prikazan kao bradati, stariji muškarac od kraja 16. do druge trećine 18. stoljeća, a u 18. i 19. stoljeću kao mlađi muškarac bez brade (FASSBINDER 2003: 231). S. Fassbinder je napravio tipologiju i klasifikaciju medaljica sv. Benedikta za područje jugozapadne Njemačke. Pobrojao je ukupno 21 glavni tip s po nekoliko podtipova ovisno o načinu na koji je prikazan sv. Benedikt, o prikazu na reversu i svecu koji se pojavljuje uz sv. Benedikta na medaljici te obliku medaljice. (FASSBINDER 2003: 239–243). Žumberačke medaljice sv. Benedikta mogu se uklopiti u Fassbinderovu tipologiju. Tako Fassbinderov tip 1 predstavlja medaljica s likom sv. Benedikta na aversu i Benediktovog križa na reversu. Takve datira u zadnju trećinu 17. stoljeća do prve polovine 18. stoljeća. U Žumberku su PN 58d, PN 6, PN 12 podtip 1A (ovalne medaljice), a PN 38b i PN 47 podtip 1Ab (osmerokutne). Medaljica PN 21 je podtip 1B (donja polovica prikaza sv. Benedikta pokrivena je medaljonom sa Zaharijinim blagoslovom). D. Knez datira medaljice sv. Benedikta od 15. do 20. stoljeća bez detaljnije podjele (KNEZ 2001: 28).

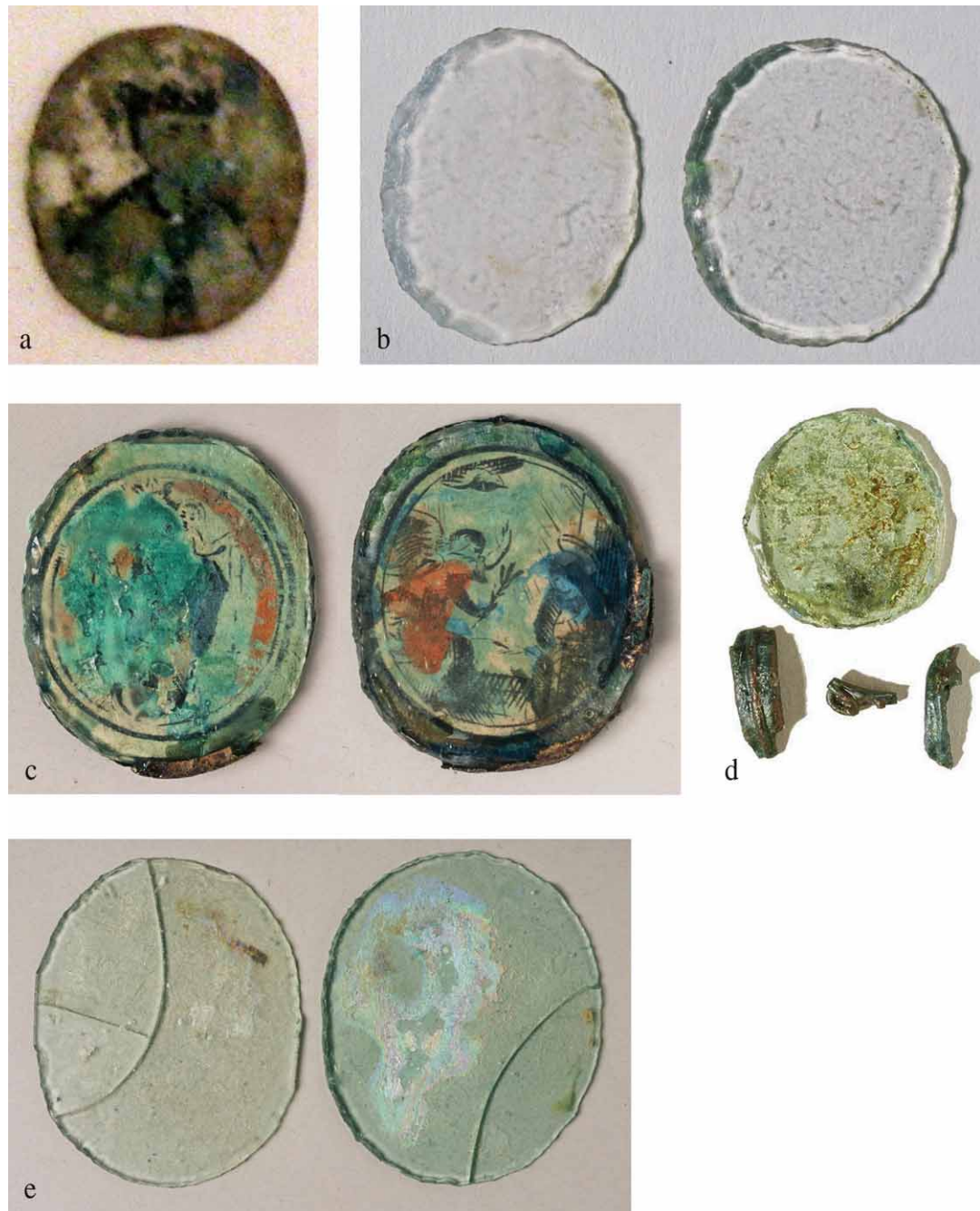
Uobičajeni predmeti koji se prikazuju na *Arma Christi* medaljicama ili križevima su: spužva s octom, koplje, trnova kruna, čekić, vrč, kocka, stup, ljestve, bič, svežanj šiba, kliješta, kalež i čavli

14 Brevar (lat. *littera brevis* – kratko pismo, njem. *Brevier*). Riječ je o kvadratnoj kutijici od brončanog lima, koja u sebi sadrži razne zazive i blagoslove – tekstove iz Biblije i molitvenika. (AZINOVIĆ BEBEK 2007a, 398). Ponekad sadržava i sličice svetaca, najčešće franjevačkog reda, tekstove egzorcizma i sl. Brevar se nosio na razne načine – u kožnoj ili platnenoj vrećici, nekad ušiven u odjeću ili pak u ovakvim metalnim kutijicama oko vrata, ruke ili ispod ramena. Služili su kao amuleti protiv raznih opasnosti, za ljubav, protiv ne vremena, vještica i demona. Braunneck ih datira u 30-te godine 18. stoljeća te prema motivima i ukrasima smješta njihovu izradu u određene bavarske franjevačke samostane (Braunneck 1979, 300–301). Rasprostranjeni su u južnoj Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Podatak iz vizitacija 1905. g. o postojanju bratovštine škapulira BDM mogao bi možda i ove nalaze usmjeriti na interpretiranje kao škapulira, jer se i škapuliri mogu nositi u obliku metalnih kutijica u kojima su onda i svetačke slike,

zazivi, blagoslovi i relikvije. <http://200.gvs.arnes.si/files/skapulir.jpg> (rujan 2009). Devocionalni škapulir razvio se iz redovničkog škapulira i puno je manji. Mogle su ga nositi i svjetovne osobe, obično članovi bratovština. Takvi škapuliri sastavljeni su od dva kvadratna komada tkanine, drva ili tvrdog papira, a u sebi su sadržavali religiozne tekstove ili sličice. Potom su ih povezivali vrpčama i nosili preko ramena – jedan dio na prsima, a drugi na leđima.

15 Zahvaljujem kolegi Čučkoviću na uvidu u materijal iz Mateškog Sela. Riječ je o dvije medaljice od stakla, ukovirenih brončanim limom u koje je umetnut papir s crtežom. PN 172 – na jednoj strani neprepoznatljivo, na drugoj prikaz anđela. PN148 – na jednoj strani neprepoznatljivo, na drugoj prikaz Navještenja. Pitanje je je li uopće stražnja strana bila oslikana ili je bila prazna.

16 Grob je izuzetno bogat nalazima, osim ovog križa nađena je i medaljica sv. Benedikta, medaljica s prikazom

Slika 4 – Staklene medaljice iz a – Žumberka (2006.g. PN 58c); b – ista medaljica nakon što je propala slika; c – Mateškog Sela (1999.g. PN 172, PN 148), d – Čazme (2005.g. PN 96), e – Kamenskog (2000.g. PN 100) (sve foto J. Škudar).

Figure 4 – Glass medals from a – Žumberak (2006, PN 58c); b – the same medal after the picture had desintegrated; c – Mateško Selo (1999, PN 172, PN 148); d – Čazma (2005., PN 96); e – Kamensko (2000, PN 100).

(FASSBINDER 2003: 274). Žumberačka medaljica ima pojačanu *Arma Christi* simboliku jer na aversu ima prikaz križa *Arma Christi*, a na reversu još i dodatne motive Kristove muke. Identičnu ovoj D. Knez (KNEZ 2001: 90) datira u 18. stoljeće, a Fassbinder (FASSBINDER 2003: 481) kroz 17. i početak 18. stoljeća.

Križevi i krunice (Tabla 2)

Nađena su dva križa. Jedan (PN 40) je nađen u grobu 20²³ i vjerojatno je dio krunice od malih zrna crne i bijele boje. Oblikom je to križ sv. Ulriha²⁴ s prikazom sv. Benedikta na jednoj i sv. Sebastijana na drugoj strani. Međutim, tipološki ga ne možemo svrstati u križeve sv. Ulriha jer se ničim, osim oblikom, ne referira na sv. Ulriha ili Augsburg²⁵ (FASSBINDER 2003: 261). Križevi s prikazom sv. Benedikta nazivaju se i križevi sv. Benedikta, što bi u ovom slučaju bilo točnije (MÜNSTERER 1983: 180; KNEZ 2005: 18).

Drugi (PN 49) križ je latinski križ s prikazom. Na aversu mu je prikaz raspetog Krista, a na reversu Bogorodice koja stoji na polumjesecu, a oko nje je natpis: *Virgo Immaculata Vitam presta puram – Bezgrešna Djevice, čestiti život nam daj.*²⁶ To je križ tzv. *Vitam Praesta*, Fassbinder ih datira u 18. stoljeće (FASSBINDER 2003: 267), a Pavičić u 18.–19. st. (PAVIČIĆ 1994: 75–77).

Krunice su identificirane tri puta, makar je ih je zasigurno bilo više, jer je nađeno dosta samostalnih zrna rasutih po čitavom istraživanom prostoru groblja. Kako je crkva više puta obnavljana, ne začuđuje ovakvo rasipanje nalaza iz grobova.

Krunica iz groba 20 (PN 40A) nađena je zajedno s križem grčkog oblika i teško joj se može odrediti broj zrna. Riječ je o malim (cca 2x2 mm) zrnima staklene paste, crne i bijele boje. U originalu su bili povezani metalnim kukicama u lančić, pa je diskutabilno je li ovdje riječ o krunici ili dekorativnom lančiću križa. Nesumnjive krunice su iz grobova 11 i 21. Krunica iz groba 11 (PN 60) bila je dio velike krunice od 150 zrna.²⁷ Očuvanih je 100 žutih staklenih zrna i 12 bijelih mliječnih zrna, koja su služila kao razdjelna Očenaš zrna. Bile su spojene metalnim kukicama. Krunica iz groba 21 dio je krunice od 33 zrna,²⁸ očuvanih je 28 cijelih plavih i jedno bijelo malinasto zrno, sva od staklene paste. Malinasto zrno bilo je razdjelno Očenaš zrno (AZINOVIĆ BEBEK 2009: 174). Možda je završavala medaljicom sv. Benedikta pronađenoj također u grobu 21.

Kopče za odjeću (Tabla 3)

U novom vijeku uobičajena sredstva za kopčanje odjeće su gumbi i tzv. „baba i deda” kopčice. U grobovima su do sada pronađene samo ove dvodijelne, dvopetljaste kopče s kukom i ušicom. Te kopčice – sponje bile su zašivene na odjeću, a međusobno su se povezivale pomoću kukice i ušice. U samo jednom slučaju nađene su *in situ* u grobu (grob 2, PN9). Ostale su nađene izvan grobova na prostoru groblja. Izdvojene su dvije vrste kopčica – od tanje i deblje žice. Ove od tanje žice vjerojatno su služile zakopčavanju košulja, a ove od deblje žice zakopčavanju kaputa ili čarapa.²⁹ Kopče

Isusa i sv. Marije, brevar u dijelovima i prsten s natpisom S FRANCISCE XAVERI ORA P N.

24 Grčki križ, najčešće su mu haste okrenute na van.

25 Hodočasničko mjesto čašćenja sv. Ulriha.

26 *Vitam presta puram* prvi je stih jedne od sedam strofa starog marijanskog himna *Ave Maris Stella*. (*Vitam praesta puram, iter para tutum, ut vidētes Iesum semper collaetēmur*) Himan je omiljen u srednjem vijeku. <http://www.newadvent.org/cathen/02149a.htm> (kolovoz 2009).

27 Broj od 150 zrna simbolički se poklapa s brojem od 150 psalama iz psalterija, koje je redovnik trebao izmoliti svaki dan (AZINOVIĆ BEBEK 2009: 168).

28 Broj zrna označava doživljene Isusove godine (AZINOVIĆ BEBEK 2009: 171).

29 Čarape koje se kopčaju ovim kukicama dinarska su nošnja i obilježje etničke skupine Vlaha na Žumberku (ZORIĆ 1996: 147).

za odjeću datiraju se obično zatvorenim cjelinom groba ili groblja, jer ih je inače nemoguće vremenski odrediti s obzirom na to da traju kroz čitavi srednji vijek, pa gotovo do danas (PERKIĆ 2005: 47; BELAJ 2006: 285).

Nakit (Tabla 3)

Od nakita su među grobnim nalazima zastupljeni ukrasne igle – broševi i razno prstenje. Iznimno je zanimljiv nalaz parte u dvojnog grobu žene i djeteta, nalaz koji inače nije karakterističan za ovaj kraj. Najčešće ju nalazimo u grobovima 17. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj. Pretpostavlja se, da je stavljanje parte germanski običaj, jer naziv parta potječe od njemačke riječi *borte* (njemački – traka).³⁰ Međutim, običaj da djevojka nosi otkrivenu kosu u pletenici, ovijenu vijencem ili partom, sigurno je praslavenski (GUŠIĆ 1955: 56). Parta se nosila oko glave kao ukras djevojaka koje su spremne za prelazak u rang udavače, tj. kada bi postale spremne za ženidbu. Po ženidbi, žene su skrivale kosu pod maramom, preko koje su o blagdanima i posebnim prilikama nosile i partu. Ostaci parte nađeni su u dvojnog grobu, vjerojatno majke i djeteta. Žena je, vjerojatno, za ovu tužnu, ali opet „posebnu” priliku svečano obučena te joj je stavljena i parta na glavu³¹ (ANTOŠ 1996: 173).

Nađena su dva broša od brončane žice, ukrašena zrnima od staklene paste i jedan nalaz zrna koja bi odgovarao nalazu broša. Jedan kraj broša završava trolisnom petljom brončane žice, a spajao se umetanjem nožice u zavinutu ušicu na drugom kraju brončane žice (PN 24). Jedan (PN 43) na luk ima tri petljice na koje su se tanjom brončanom žicom vezala zrna, a jednom (PN 12a) su samo sačuvana ta tanjom žicom povezana zrna, koja se onda stavljaju na luk broša. Broševi ostavljaju iznimno nježan dojam. Nakit od brončane žice teško možemo vremenski odrediti. Ovakav broš, ukrašen zrnima staklene paste ipak je proizvod novog vijeka, ali svoje porijeklo i uzore vuče sve od prapovijesnih fibula. Riječ je, očito, o tradicijskom nakitu. Sličan broš s pet raznobojnih zrna od staklene paste nađen je u Čazmi, u zasipu južnog broda (PN 19).

Prstenje (Tabla 4)

Pronađeno je 30 komada prstena, od toga 16 u grobovima, a ostalih 14 na prostoru groblja. Riječ je većinom o prstenju s krunom u obliku šesterokuta (PN11, PN15?, PN28, PN34, PN20, PN53?, PN59, PN36, PN42, PN33), kruga (PN22, PN26?, PN29?, PN16, PN14, PN45, PN27), ovala (PN52), zatim ravno okruglo prstenje s ukrasima u obliku urezanih linija (PN25, PN44), raznih ispupčenja ili u jednom slučaju i natpisa (PN39) (S:FRANCISCE: ? :XAVERI:ORA:P:N) te crnog prstenja od namotane brončane žice (PN8 i PN13). Ramena takvog prstena načinjena su od tri paralelne brončane žice koje završavaju spiralno namotane tvoreći krunu. Očito, riječ je, o tradicijskom nakitu čiji originali sežu još u starohrvatsko doba (DEMO 1996: 54).

Prstenje je uglavnom od bronce – lijevano, od brončanog lima ili brončane žice, a samo je jedan prsten od srebra. Krune prstenja bile su ispunjene imitacijama dragog kamena – komadićima stakla koja su čak u nekim slučajevima još podmetana s komadićima papira. To se radilo zbog uštede materijala (staklo) i zbog promjene boje stakla. Neke krune očito su bile načinjene od brončane žice i malih zrna od staklene paste (PN10, PN31). Vjerojatno je riječ o nekoj varijanti ukrasa sličnoj onog na broševima. Nažalost, niti jedan nije očuvan. Uglavnom je pronađen samo jedan prsten u grobu, osim u grobovima 4 i 5, gdje su nađena po dva prstena. U grobu 4 nađena su dva (PN 8 i 13), s krunom od spiralno namotane brončane žice, a u grobu 5 su nađeni PN10 – prsten sa zrnima od stak-

30 Tako je iskopavanjima u Klostermarienbergu (Austrija) nađeno nekoliko parti (tj. borte), koje datiraju u 18. st. *Fundort kloster* 2000: 314).

31 Kada umru mladić ili djevojka pogrebne povorke često podsjećaju na svadbeni obred, a nazivaju se i *žalosno slavlje*. Djevojke pokapaju u vjenčanici s vijencem na glavi, a iza lijesa mladića išla bi djevojka obučena u vjenčanicu.

lene paste i PN11 – srebrni prsten sa šesterokutnom krunom. Ova četiri prstena svakako su najinteresantiji nalaz među nakitom. Srebrni prsten jedini je nalaz od plemenite kovine te je općenito rijeđak nalaz na do sada istraženim grobljima 17. i 18. stoljeća. Ima ga još Čazma (Grob 20, PN 38 i Grob 24, PN 43) i Kamensko (2006.g., PN 44, 2000.g., PN 26, 28, 58). Prstenje od namotane brončane žice nalazimo još jedino u Kamenskom (2000.g. Grob 12, PN 29, Grob 13, PN 31 i Sj7, PN 74) i također je datirano u 18. stoljeće (PERKIĆ 2005: 40). Prsten s ukrasom / krunom od perlica do sada nije pronađen na grobljima 17. i 18. stoljeća.

KATALOG NALAZA

NOVAC

PN 3 – solid venecijanskog dužda Marka Antonija Justinijanija (1684.–1688.), Tab 3/1
Av.: S.M.V.M.A.IVSTIN. između 2 biserna okvira; Lav sv. Marka stoji l. nad.; predaje stijeg duždu, koji kleči d. nal. U ex: *12*.
Rv.: *DEFENS. –.NOSTER* između dva biserna okvira; Spasitelj, stoji, licem; blagoslivlje d., u lj. drži Evandjelje. T.: 1,01 g. Dim.: 19x21 mm. Pol. kal. 5. Dobro sačuvan. CNI VIII, 1917: 325,67. (29238).

PN 5 – solid iz 1767. g., Tab 3/2
Av.: Grb Gorice: s goričkim lavom i akvilejskim gredama, pod krunom.
Rv.: 1./SOLDO/1767./g. u baroknoj kartuši. T.: 2,37 g. Dim.: promjer 21 mm. Pol. kal. 12. Dobro sačuvan. CNI VI, 1922: 78,46. (29239).

PN 19 – *kreuzer* iz 1782. g., Tab 3/3
Av.: IOS.II.D.G.R.I.S.A.GE.HV.BO.REX.A.A. Pop.: lovorom ovjenčano, nad.
Rv.: EIN/KREUTZER/1782. u palminu i lovorovu vijencu. T.: 7,58 g. Dim.: promjer 21 mm. Pol. kal. 12. Dobro sačuvan. MILLER VON AICHHOLZ 1920: 284. (29240).

PN 61 – *kreuzer* iz 1800. g., Tab. ¾
Av.: FRANC.I.D.G.R.U.S.A.GE.HV.BO.REX.A.A. Pop.: lovorom ovjenčano, s kosom koja pada na zatiljak, nad. Bk.
Rv.: 18 – 00 dolje l. i d.; 1 u ovalnome štitu, preko dvoglavog orla. BK. T.: 3,92 g. Dim.: 12x24 mm. Pol. kal. 12. Korodiran. MILLER VON AICHHOLZ 1920: 303. (29241).

MEDALJICE

Grob 1

PN 6 – ovalna medaljica od brončanog lima; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17./18. st., T1:1 brončani lim; t=0,5 g; 19x22 mm.
Av.: figura sv. Benedikta u haljini; natpis: CTI ORA ·PRO·NOBIS – (S BENEDICTI ORA PRO NOBIS) – sv. Benedikte, moli za nas.
Rev. križ sv. Benedikta; natpis čitljiv u manjoj mjeri. SPB SM ·V·R·S·N·S·V·M·L·I., tumači se: u križu SCPB·CSSMLNDSMD· oko križa ·IHS·V·R·S·N·S·M·V·M·Q·L·I·V·B·.
FASSBINDER 2003: 239; GRÜN WALD 2001: 33; KNEZ 2001: 37; BELAJ 2006: 274; AZINović BEBEK 2007: 242–247.

Grob 3

PN 7 – okrugla brončana medaljica s okomitom ušicom za vješanje; *arma Christi*, 17./18. st., T1:2 lijevana loša bronca; t=5,1 g; Ø=28 mm, v=38 mm.

Av.: arma Christi – raspoznaju se: stup, ljestve, Veronikin rubac, haljina, kocke, ruka, svijeća Duh Sveti u obliku golubice, vrč; natpis je nečitak raspoznaju se sljedeća slova: S DEV S DONT SI M NOB.

Rev.: arma Chrisit križ; natpis: PASSIO CHRISTI CONFORTA ME.

KNEZ 2001: 90; FASSBINDER 2003: 481.

Grob 20

PN 38 – brevar u dijelovima, T3:10

staklo; t=2,3 g; cca 26x30 mm, dio kožne oplata i brončanog lima koji je vjerojatno bio okov brevara, kopča od brončane žice, drveno zrno, uz njega nađen i križ, dio krunice.

AZINOVIĆ BEBEK 2007: 398.

PN 38 a – osmerokutna brončana medaljica s okomitom ušicom za vješanje; Isus / Marija, 18. st., T1:6.

lijevana bronca, t=4,5 g; 19x22(30) mm.

Av.: Isus u lijevom profilu, s trnovom krunom i plaštem, oko njega zrake svetokruga.

Rev.: sv. Marija u lijevom profilu, s rupcem preko glave, oko nje zrake svetokruga

KRNJAK 2004: 133.

PN 38 b – osmerokutna medaljica od brončanog lima s rupicom i karičicom za vješanje; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17/18. st, T1:7.

brončani lim, t=1,6 g; 20x26 mm (karika 10x7 mm).

Av.: sv. Benedikt u haljini u d. ruci drži križ, u l. čašu s otrovom; natpis: CRVX·S·P·E³²ENEDICTI·.

Rev.: križ sv. Benedikta; natpis: – u križu SCPB·CSSMLNDSMD· oko križa ·IHS·V·R·S·N·S·M·V·M·Q·L·I·V·B·.

FASSBINDER 2003: 239; KRNJAK 2004: 136, KNEZ 2001: 46; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 242–247; GRÜNWALD 2001: 39; *Fundort Kloster* 2000: 305.

Grob 21

PN 12 – osmerokutna medaljica od brončanog lima s rupicom za vješanje; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17./18. st., T1:3

brončani lim; t=0,8 g; 23x30 mm, nađena uz ukrasni broš od brončane žice, brončanih pločica i sitnih staklenih zrna crvene, zelene i bijele boje.

Av.: sv. Benedikt u haljini, u d. ruci križ, u l. ruci kalež; natpis: VX·S·P·BENEDI.

Rev.: križ sv. Benedikta, natpis: CSPB CSSML NDSMD ·IHS· S·N·S Q·L·I·V·B·.

FASSBINDER 2003: 239; KRNJAK 2004: 136, KNEZ 2001: 46; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 242–247; GRÜNWALD 2001: 39; *Fundort Kloster* 2000: 305.

Grob 22

PN 21 – ovalna medaljica od brončanog lima s paralelnom ušicom i karičicom za vješanje; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17./18. st., T1:5

brončani lim; t=1,0 g, 21x23(27) mm, karičica 6x7 mm; uz poliedarska zrna od prozirne staklene paste i prsten.

Av.: sv. Benedikt u haljini, u d. ruci kalež, u l. ruci križ, ispred njega u štitu natpis: +Z+DIA+BIZ+ ostalo nečitko, tumači se kao Zaharijin zaziv; natpis na rubu medaljice X·P·BENEDIC ORA·PR·N·.

Rev.: križ sv. Benedikta – loše otisnut prikaz, nedostaju slova natpisa oko križa, natpis. CSPB CSSML NDSMD S·V·R·S·M·S·N·V·S·.

FASSBINDER 2003: 239; KNEZ 2001: 45; GRÜNWALD 2001: 65; *Fundort Kloster* 2000: 304.

32 Očito se majstoru potkrala greška, trebalo bi pisati B

IZVAN GROBOVA

PN 47 – dio vjerojatno osmerokutne medaljice od brončanog lima; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17./18. st, T1:4

brončani lim; t=0,3 g; 19x9 mm; nađen uz kopčicu „baba”.

Av.: vjerojatno sv. Benedikt; natpis: TI RA.

Rev.: križ sv. Benedikta; natpis: CS B ND IVB.

FASSBINDER 2003: 239; KRNJAK 2004: 136; KNEZ 2001: 46; *Fundort Kloster* 2000: 305; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 242–247; GRÜNWALD 2001: 339.

PN 50 – ovalna kositrena medaljica s rupicama za vješanje; krilati anđeo s križem / križ u kružnici, 17. st., T1:8

kositar; medaljica sekundarno bušena; t=2,8 g; 27x25 mm.

Av.: krilati anđeo s križem u ruci, ispod njega neprepoznatljiv prikaz – kompozicijski bi mogao biti sv. Mihael.

Rev.: križ proširenih hasti u kružnici, oko križa traka u kojoj je bio natpis, sada nečitljiv osim slova OI. KNEZ 2001: 58; PEUS 1982: 592.

PN 57 – okov brevara, 17.st., T3:8

brončani lim u pet fragmenata – tri veća imaju širinu 8–9 mm x 24 mm, što bi sugeriralo da je brevar bio 24x24 mm te 9 mm širok. Ta tri dijela imaju na sredini iskucan križ kao ukras. Ostala dva su veličine 4x13 i 6x17 mm; t=1,3 g.

Uz brevar je nađen i papir s blagoslovima, zazivima i molitvama složen tako da može stati unutra. Nažalost, u Odjelu za papir i kožu HRZ nisu ga uspjeli otvoriti, već su ga u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ testirali i otkrili da je rađen od lana, što u potpunosti odgovara vremenu 17. stoljeća.

AZINOVIĆ BEBEK 2007: 398.

PN 58 a – ovalna brončana medaljica s okomitom ušicom za vješanje, sv. Ivan Nepomuk/Bogorodica u zvonolikom plaštu, 17/18. st., T1:10

lijevana bronca; t=3,3 g; 18x22 (29) mm.

Av.: Sv. Ivan Nepomuk ispred Karlovog mosta, u desnoj ruci drži raspelo u lijevoj palminu granu; natpis, ·S·IOAN·.

Rv.: Bogorodica u zvonolikom plaštu u oltarnoj niši, dva antitetička anđela u dnu oltara, kompozicijski slična prikazu bogorodice i Triburga.

FASSBINDER 2003: 336.

PN 58 c – ovalna staklena medaljica na kojoj je bio nacrtan sv. Ivan Nepomuk, 18. st., slika 4:a i b staklo, dva komada; t=0,6 i 0,7 g; 19x15 i 19x16 mm.

AZINOVIĆ BEBEK 2007: 249.

PN 58 d – ovalna medaljica od brončanog lima s rupicom za vješanje; sv. Benedikt / križ sv. Benedikta, 17/18. st., T1:9

brončani lim; t=0,3g; 14x18 mm.

Av.: Sv. Benedikt u haljini u d. ruci drži križ, u l. čašu s otrovom? ; natpis: CRVX·S·P·BENEDICTI·.

Rv.: križ sv. Benedikta; natpis: – u križu SCPB·CSSMLNDSMD· oko križa ·IHS·V·R·S·N·S·M·V·M·Q·L·I·V·B·.

FASSBINDER 2003: 239; GRÜNWALD 2001: 33; KRNJAK 2004: 136; KNEZ 2001: 46; BELAJ 2006: 274; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 242–247.

PN 58 e – ovalna medaljica od brončanog lima s rupicom za vješanje; Sv. Obitelji /Mariacell, 17. st., T1:11

brončani lim, t=0,3g; 15x19 mm.

Av.: Sv. Obitelj – sv. Josip s desna, dijete Isus u sredini dolje, sv. Marija s lijeva, golub u sredini

Rv.: Bogorodica u zvonolikom plaštu, natpis nečitak: možda se dio može interpretirati kao MARCEL, što bi odgovaralo svetištu Mariacell.

FASSBINDER 2003: 323, tip 4; KNEZ 2001: 43; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 229–232; *Fundort Kloster* 2000: 306.

KRIŽEVI I KRUNICE

Grob 20

PN 40 – brončani križ sv. Benedikta s paralelnom ušicom za vješanje, 17./18.st., T2:5

brončani lim, t=0,5 g; 19x22(25) mm

Av.: u sredini križa u medaljonu sv. Benedikt u haljini, u d. ruci križ, u l. ruci kalež; natpis na vrhu patibuluma IHS, na dnu patibuluma DSMD BP*G, na desnoj hasti M*N VIL NIN, na lijevoj hasti SRI QMS VGS.

Rv.: u sredini križa u medaljonu sv. Sebastijan – natpis na vrhu patibuluma +Z+ DIA +., na dnu patibuluma SSEB STIA, na desnoj hasti BIZ P+Z V+B, na lijevoj hasti +SA +AG FRS

PN40A – zrna lančića ili krunice, T2:6.

staklena pasta, zrna povezana metalnim kukicama, cca 2x2 mm, 31 plavo i 20 bijelih zrna i 1 metalna okrugla pločica 5x6 mm s rupicom u sredini.

KNEZ 2005: 18.

Grob 11

PN60 – krunica od 150 zrna, 17/18.st., T2:1

staklena pasta, zrna spojena metalnim kukicama, 100 žutih zrna (5x3 mm) i 12 bijelih mliječnih zrna (7x5 mm), t=12,7 g, u grobu nađen i prsten PN 26.

Grob 21

PN17 – krunica od 33 zrna, 17/18.st., T2:2

staklena pasta, zrna bila nanizana na vrpici koja je propala, 28 čitavih (1 polovično) plavih poliedarskih zrna (10x7 mm, t=0,8 g) i 1 bijelo malinasto (10x7 mm, t=0,6 g). U grobu nađene još i ukrasna igla PN12A i medaljica PN12.

IZVAN GROBOVA

PN49 – latinski križ *Vitam Praesta* s okomitom ušicom za vješanje, 18.st., T2:7

lijevana bronca; t=3,5 g; 25x35(45) mm

Av.: raspeti Krist u plitkom reljefu, nečitak natpis INRI na vrhu patibuluma, na dnu okruglo ispupčenje koje sugerira lubanju ili Golgotu.

Rv.: Bezgrešna Djevica u plitkom reljefu sklopljenih ruku na prsima, u haljini, stoji na polumjesecu, oko glave svetokrug od zvijezda, natpis: VIR IMM VITAM PRAEST PURAM (baš sa slovom U, a ne V).

PAVIČIĆ 1994: 75–77; FASSBINDER 2003: 267; *Fundort Kloster* 2000: 298; AZINOVIĆ BEBEK 2007: 254.

KOPČE ZA ODJEĆU

Grob 2

PN9 – kopčice – spone od brončane žice, 17./18.st.
brončana žica, 5 kopčica s kukicom – cca 15x7 mm, t=0,4–0,8 g; 2 kopčice s ušicom – cca 19x9 mm, t=0,2–0,4 g, dosta kopčica u dijelovima.

IZVAN GROBOVA

PN46 – kopčice – spone od brončane žice, 17./18.st., T3:9
brončana žica, 13 kopčica s kukicom – cca 14x10 mm, t=0,4–0,9 g; 14 kopčice s ušicom – cca 16x9 mm, t=0,4–0,6 g.

PN54 – kopčice – spone od brončane žice, 17./18.st.
brončana žica, 12 kopčica s kukicom – cca 18x10 mm, t=0,4–0,7 g; 7 kopčica s ušicom – cca 18x10 mm, t=0,4–0,6 g, 2 kopčice u dijelovima i 2 komadića tkanine.

PN51 – kopčice – spone od brončane žice, 17./18.st.
brončana žica, 10 kopčica s ušicom – cca 18x10 mm, t=0,4–0,7 g, 1 kopčica u dijelovima.

PN56 – kopčice – spone od brončane žice, 17./18.st.
brončana žica, 5 kopčica s kukicom – cca 17x9 mm, t=0,5–0,6 g; 8 kopčica s ušicom – cca 19x9 mm, t=0,4–0,6 g, dosta kopčica u dijelovima.

NAKIT

Grob 21

PN12a – brončana žica s ukrasnim zrnima, 17./18.st., T3:7.
brončana žica, 7 zelenih, valjkastih i okruglih zrna od staklene paste (2x3 mm), 6 crvenih okruglih zrna od staklene paste (3x3 mm), 5 bijelih valjkastih zrna od staklene paste (2x3 mm), brončana pločica s rupicom u sredini (Ø 4 mm). Osnova je deblja brončana žica u tri reda s po 4 petljice na koje su tanjom brončanom žicom pričvršćena zrna staklene paste u boji. U grobu još i medaljica sv. Benedikta i krunica.

Grob 9

PN24 – broš, 17./18.st., T3:6
brončana žica, 34x11mm, t=0,6 g, u grobu još prsten.

IZVAN GROBOVA

PN43 – broš s ukrasnim zrnima, 17./18.st., T3:5.
brončana žica, 30x12 mm, 7 tirkiznih, valjkastih zrna od staklene paste (3x2 mm), ukupna težina broša 0,7 g.

PRSTENJE

Grob 4

PN8 – prsten od brončane žice sa spiralno namotanom krunom, T4:1.
brončana žica, t=0,4 g, kruna 4x11mm, nije očuvan u cijelosti.

PN13 – prsten od brončane žice sa spiralno namotanom krunom, T4:2.
brončana žica, t=0,5 g, Øprstena=22 mm, kruna 4x10 mm, Øžice=1 mm.

Grob 5

PN10 – prsten sa zrnima od staklene paste, T4:3.
brončani lim, ukrašen kosim paralelnim urezima, širina prstena=4 mm, debljina=0,5 mm, t=0,6 g, Ø prstena=20 mm, 3 valjkasta, bijela zrna od staklene paste (1x3 mm), 4 okrugla zelena zrna od staklene paste, 2 okrugle pločice od brončanog lima s rupicom u sredini (Ø=4 mm), tanka i debela brončana žica.

PN11 – prsten sa šesterokutnom krunom, T4:9.
srebro, u kruni oko od prozirne staklene paste, ispod se naziru tragovi crvene boje, nema pečata, Ø prstena=22 mm (visina s krunom 29 mm), širina 4 mm, debljina 2 mm, t=5,9 g, stranice krune = 8x5 mm, oko krune ima širinu 14 mm, visinu 9 mm. Prsten je na ramenu ukrašen urezima u obliku riblje kosti u središnjoj traci, a dvije vanjske trake paralelnim okomitim urezima. Kruna je ukrašena također s tri trake. U središnjoj su isprekidani točkasti urezi, a u vanjskim okomiti paralelni urezi.

Grob 6

PN 15 – prsten sa šesterokutnom krunom, T4:14.
brončani lim, u kruni oko od prozirne staklene paste, ispod se nazire još jedan podložak od stakla, Ø prstena=23 mm (visina s krunom 27 mm), širina=1,5 mm, debljina=1 mm, t=2,8 g, stranice krune=8x5 mm, oko krune ima širinu 14 mm, visinu 7 mm. Prsten je na ramenu ukrašen po trima ispupčenjima u vidu tankog pravokutnika. Kruna nije ukrašena. Teško je razlučiti je li šesterokutna ili okrugla, jer je dosta propala.

Grob 9

PN 25 – ravni prsten s urezanim ukrasom, T4:7.
brončani lim, prsten se izvitoperio pa je teško dobiti promjer (17x22 mm), širina=3 mm, debljina=1 mm, t=0,6 g. Prsten je cijelom dužinom ukrašen dvjema urezanim trakama uz rubove.

Grob 10

PN22 – prsten s okruglom krunom, T4:18.
brončani lim, prsten je u dijelovima, u kruni oko od prozirne plavkaste staklene paste, širina=2 mm, debljina=1 mm, t=1,4 g, Økrune=11 mm, visina krune=4 mm, oko krune 9x10 mm.

Grob 11

PN 26 – prsten s okruglom krunom, T4:15.
brončani lim, oko od prozirne staklene paste, Ø prstena=24 mm, širina=3 mm, debljina=2 mm, t=1,2 g, oko krune Ø= 8 mm. Prsten je na ramenu ukrašen po trima ispupčenjima u vidu tankog pravokutnika. Kruna nije očuvana. Teško je razlučiti je li bila šesterokutna ili okrugla, jer je očuvano samo okruglo oko krune.

Grob 13

PN28 – prsten sa šesterokutnom krunom, T4:10.
lijevana bronca, u kruni oko od prozirne staklene paste, ispod se naziru tragovi podloška od papira, Ø prstena=20 mm (visina s krunom 25 mm), širina 4 mm, debljina 2 mm, t=5,0 g, stranice krune=8x3 mm, oko krune ima širinu 13 mm, visinu 5 mm. Prsten je na ramenima ukrašen urezima koji tvore trokutasti ukras iz kojeg izlaze tri linije. Kruna je ukrašena kosim paralelnim urezima.

PN29 – kruna i oko prstena, T4:16.
brončani lim, donji dio krune prstena (Ø=11 mm, t=0,2 g) i oka (Ø=10 mm, t=0,3 g) od prozirne

staklene paste. S donje strane krune nalijepljena srebrna traka preko koje se kruna učvršćivala za krug prstena.

PN30 – stranice i oko krune prstena, T4:20.

brončani lim u 4 dijela, $t=0,2$ g, oko krune $9,5 \times 9$ mm, $t=0,2$ g. Vjerojatno su PN29 i PN30 dijelovi istog prstena.

Grob 14

PN31 – prsten sa zrnima od staklene paste, T4:21.

brončani lim očuvan u dva dijela, ukrašen s po četiri pravokutna ispupčenja na ramenima, širina prstena=3 mm, debljina=1,5 mm, $t=1,5$ g, \emptyset prstena=24 mm, \emptyset oka=8 mm, dijelovi stranice krune, 2 veća okruglasta plava zrna od staklene paste (2×3 mm), 10 manjih plavih okruglastih zrna od staklene paste ($1,5 \times 2$ mm), 4 veća okruglasta tirkizna zrna od staklene paste (2×3 mm), 8 malih bijelih okruglastih zrna od staklene paste (1×2 mm), 1 prozirno poliedarsko otkrhnuto zrno, tanka i debela brončana žica (tankom žicom zrna su bila spojena na deblju).

Grob 16

PN34 – prsten s krunom, T4:17.

brončani lim ukrašen dvjema urezanim linijama na rubovima, dijelovi stranice kruna (7×5 mm), oko krune (9×8 mm), ukupna $t=1,0$ g.

Grob 20

PN39 – prsten s natpisom, T4:5.

Brončani lim, širina=3 mm, debljina=0,5 mm, \emptyset prstena=20 mm, $t=0,5$ g, natpis: S:FRANCISCE:?:XAVERI:ORA:P:N (sv. Franjo Ksaverski, moli za nas). Natpis je smješten u traci između dva biserna niza i teče u kontinuitetu cijelim prstenom.

Grob 22

PN 20 – prsten sa šesterokutnom krunom, T4:27.

lijevana bronca, kruna nije očuvana, ali je mjesto gdje se spaja kruna s krugom prstena prošireno tako da može primiti šesterokutnu krunu. \emptyset prstena=22 mm, širina=4 mm, debljina=1 mm, $t=2,8$ g, stranice. Prsten je na ramenima ukrašen urezima koji tvore lik trokuta iz čijeg vrha izlaze tri linije.

IZVAN GROBOVA

PN44 – dva dijela jednog prstena, T4:25.

brončani lim, ukrašen trima trakama, vanjske trake ispunjene paralelnim kosim urezima, središnja traka plastično izdignuta iznad površine, $t=0,3$ g, širina=4 mm, debljina=1 mm.

PN16 – prsten s krunom, T4:29.

brončani lim, očuvana samo podloga za šesterokutnu krunu (širina =15 mm), \emptyset prstena=23 mm, širina=3 mm, debljina=1 mm, $t=1,3$ g. Prsten je na ramenu ukrašen po trima ispupčenjima u vidu tankog pravokutnika.

PN52 – prsten s krunom, T4:24.

brončani lim, očuvana samo ovalna podloga za krunu (širina =4 mm), \emptyset prstena=22 mm, širina=2 mm, debljina=1 mm, $t=0,5$ g. Prsten je na ramenima ukrašen plitkim reljefnim linijama koje sugeriraju izgled cvijeta (kružnice i ovali).

PN53 – prsten s krunom, T4:23.

brončani lim, očuvana samo podloga za krunu (vjerojatno šesterokutna), (širina =13 mm), \emptyset prstena=20 mm, širina=3 mm, debljina=0,5 mm, $t=0,8$ g. Prsten je na ramena ukrašen dvjema urezanim

linijama okomito uz podlogu za krunu te dvjema vodoravno duž rubova prstena, koje se spajaju u vrh negdje na polovici prstena.

PN59 – prsten s šesterokutnom krunom, T4:26.

lijevana bronca, očuvana samo podloga za krunu (širina =15 mm), Ø prstena=22 mm, širina=4 mm, debljina=1 mm, t=2,8 g. Ramena prstena ukrašena urezanim linijama koje tvore trokutasti ukras iz kojeg izlaze tri linije.

PN14 – prsten s okruglom krunom, T4:12.

brončani lim, u okrugloj kruni oko od prozirne staklene paste, ispod se naziru tragovi podloška od papira, Ø prstena=19 mm (visina s krunom 25 mm), širina=2 mm, debljina=1 mm, t=2,2 g, visina krune=5 mm, Ø krune=13 mm. Stranica krune rađena je iz jednog dijela. Gornji dio, koji prelazi preko oka završava malim trokutima te tako tvori ukras, koji podsjeća na sunce.

PN45 – dijelovi prstena s okruglom krunom, T4:19.

brončani lim u tri dijela (Ø=cca 24 mm), okrugli podložak krune (Ø=11 mm), oko od prozirne plavkaste staklene paste (Ø=10 mm), širina=2 mm, debljina=0,5 mm, t=1,4 g. Prsten je po sredini ukrašen plitkim plastičnim rebrom, ali samo do pola dužine.

PN27 – prsten s krunom, T4:8.

brončani lim, okrugla kruna ispunjena je plavim piramidalno ispupčenim staklom (Ø krune=5 mm, visina krune=4 mm), sa svake strane krune nalaze se po tri manja okrugla utora u obliku trokuta. U njima su plava kuglasta stakalca (Ø=2 mm, visina=2 mm), od kojih dva nedostaju. Širina prstena=2 mm, debljina=1 mm, Øprstena=19 mm.

PN36 – prsten s šesterokutnom krunom, T4:28.

lijevana bronca, očuvana samo podloga za krunu (širina =16 mm), Ø prstena=22 mm, širina=4 mm, debljina=2 mm, t=3,7 g. Ramena prstena ukrašena urezanim linijama koje tvore trokutasti ukras iz kojeg izlaze tri linije.

PN36a – prsten s krunom, T4:22.

brončani lim, očuvana kvadratna podloga za krunu (8x8 mm), Ø prstena=21 mm, širina=2 mm, debljina=1 mm, t=0,6 g. Prsten je na ramenima ukrašen plitkim reljefnim linijama koje tvore cvijet (kružnice i ovali). (Vrlo sličan ukras ima i prsten PN52).

PN42 – prsten s šesterokutnom krunom, T4:11.

lijevana bronca, očuvana podloga za krunu (širina =14 mm), šesterokutno oko od zelene staklene paste (stranica=5 mm), Ø prstena=22 mm, širina=5 mm, debljina=1 mm, t=3,2 g. Ramena prstena ukrašena urezanim linijama, koje tvore trokutasti ukras iz kojeg izlaze tri linije.

PN33 – prsten sa šesterokutnom krunom, T4:13.

lijevana bronca i brončani lim, u šesterokutnoj kruni oko od bjelkaste prozirne staklene paste, ispod se naziru tragovi podloška od papira, Ø prstena=21 mm (visina s krunom 25 mm), stranica krune=7x5 mm, stranice krune prelaze preko oka u malim pravokutnicima (1x7 mm). Širina prstena=3 mm, debljina=1,5 mm, t=2,1 g, visina krune=5 mm. Prsten je na ramenima ukrašen po trima ispupčenjima u vidu pravokutnika.

PN18 – prsten, T4:6.

brončani lim, prsten je izvitoperen, t=3,0 g, širina prstena=4 mm, debljina=0,5 mm. Riječ je o prstenu s vjerojatno pravokutnom podlogom za krunu (12x11 mm). Na ramenima prstena u plitkom reljefu je izdignut lik trokuta (11x11x8 mm), dok je ostatak kruga prstena ukrašen plitkim rebrima.

PN37 – prsten?, T4:4.

brončani lim, izvitoperen. Vjerojatno je riječ o jednostavnom ravnom prstenu koji je u potpunosti izgubio svoj oblik. t=0,6 g, širina=4 mm, debljina=0,5 mm.

POPIS SLIKA

FIGURE CAPTIONS

Slika 1 – crkva sv. Nikole biskupa, (foto A. Azinović Bebek 2006).

Figure 1 – Church of St Nicholas Bishop.

Slika 2 – shematski tlocrt crkve sv. Nikole biskupa s istraženim sondama (dokumentacija HRZ, 2006).

Figure 2 – Schematical ground plan of the Church of St Nicholas Bishop with excavated probes.

Slika 3 – Pogled na temelje i betonsku oblogu u sondi 2b (foto – A. Azinović Bebek 2006).

Figure 3 – View of the foundations and concrete lining in the probe 2b.

Slika 4 – Staklene medaljice iz a – Žumberka (2006.g. PN 58c); b – ista medaljica nakon što je propala slika; c – Mateškog Sela (1999.g. PN 172, PN 148), d – Čazme (2005.g. PN 96), e – Kamenskog (2000.g. PN 100) (sve foto J. Škudar).

Figure 4 – Glass medals from a – Žumberak (2006, PN 58c); b – the same medal after the picture had desintegrated; c – Mateško Selo (1999, PN 172, PN 148); d – Čazma (2005., PN 96); e – Kamensko (2000, PN 100).

POPIS TABLI

DESCRIPTION OF PLATES

Tabla 1: 1 – solid venecijanskog dužda Marka Antonija Justinijanija (1684.–1688.), 2 – solid iz 1767. g., 3 – *kreutzer* iz 1782. g., 4 – *kreutzer* iz 1800. g., 5 – broš PN 43, 6 – broš PN 24, 7 – broš PN 12a, 8 – okov brevara PN 57, 9 – kopčice spona PN 46, 10 – staklo brevara PN 38.

Plate 1: – solo of the Venetian Doge Mark Anthony Giustinian (1684–1688); 2 – soldo from 1767; 3 – *kreutzer* from 1782; 4 – *kreutzer* from 1800; 5 – brooch PN 43; 6 – brooch PN 24; 7 – broš PN 12a; 8 – the mounting of a *littera brevis* PN 57; 9 – clasps PN 46; 10 – glass of a *littera brevis* PN 38.

Tabla 2: 1 – medaljica, sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 6, 2 – medaljica arma Christi, PN 7, 3 – medaljica sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 12, 4 – medaljica sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 47, 5 – medaljica sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 21, 6 – medaljica Isus / Marija, PN 38a, 7 – medaljica sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 38b, 8 – medaljica sv. Mihael, PN 50, 9 – medaljica sv. Benedikt / štit sv. Benedikta, PN 58d, 10 – medaljica sv. Ivan Nepomuk / Bogorodica u zvonolikom plaštu (možda Triberg), PN 58a, 11 – medaljica Sv. Obitelj / Mariazell, PN 58e.

Plate 2: 1 – religious medal, St Benedict / Shield of St Benedict, PN 6; 2 – religious medal *arma Christi*, PN 7; 3 – religious medal of St Benedict / Shield of St Benedict, PN 12; 4 – religious medal of St Benedict / Shield of St Benedict, PN 47; 5 – religious medal of St Benedict / Shield of St Benedict, PN 21, 6 – religious medal Christ / St Mary, PN 38a; 7 – religious medal of St Benedict / Shield of St Benedict, PN 38b, 8 – religious medal of St Michael, PN 50; 9 – religious medal of St Benedict / Shield of St Benedict, PN 58d, 10 – religious medal of St John Nepomucene / Our Lady with a bell-shaped cloak (possibly a Triberg), PN 58a; 11 – religious medal of the Holy Family / Mariazell, PN 58e.

Tabla 3: 1 – krunica PN 60, 2 – krunica PN 17, 3 – zrno krunice PN 21, 4 – zrno krunice PN 55, 5 – križ sv. Benedikta PN40, PN, 6 – krunica? s križem sv. Benedikta PN 40a, PN, 7 – križ *Vitam presta*, PN 49.

Plate 3: 1 – rosary PN 60; 2 – rosary PN 17; 3 – rosary bead PN 21; 4 – rosary bead PN 55; 5 – the St Benedict Cross PN40, PN; 6 – rosary? with the St Benedict Cross PN 40a, PN; 7 – cross *Vitam presta*, PN 49.

Tabla 4: – prstenje: 1 – PN 8, 2 – PN 13, 3 – PN 10, 4 – PN 37, 5 – PN 39, 6 – PN 18, 7 – PN 25, 8 – PN 27, 9 – PN 11, 10 – PN 28, 11 – PN 42, 12 – PN 14, 13 – PN 33, 14 – PN 15, 15 – PN 26, 16 – PN 29, 17 – PN 34, 18 – PN 22 i 23, 19 – PN 45, 20 – PN 30, 21 – PN 31, 22 – PN 36a, 23 – PN 53, 24 – PN 52, 25 – PN 44, 26 – PN 59, 27 – PN 20, 28 – PN 36, 29 – PN 16, 30 – PN 39.

Plate 4: – rings: 1 – PN 8; 2 – PN 13; 3 – PN 10; 4 – PN 37; 5 – PN 39; 6 – PN 18; 7 – PN 25; 8 – PN 27; 9 – PN 11; 10 – PN 28; 11 – PN 42; 12 – PN 14; 13 – PN 33; 14 – PN 15; 15 – PN 26; 16 – PN 29; 17 – PN 34; 18 – PN 22 and 23; 19 – PN 45; 20 – PN 30; 21 – PN 31; 22 – PN 36a; 23 – PN 53; 24 – PN 52; 25 – PN 44; 26 – PN 59; 27 – PN 20; 28 – PN 36; 29 – PN 16; 30 – PN 39.

POPIS KRATICA

BDM – Blažena Djevica Marija

HRZ – Hrvatski restauratorski zavod

NMS – Narodni muzej Slovenije

PN – posebni nalaz

POPIS LITERATURE

ANTOŠ, Z. 1996 – Životni običaji. *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti*. Stari grad Žumberak, 1996: 165–174.

AZINOVIĆ BEBEK, A.

– 2007. *Župna crkva sv. Marije Magdalene iz Čazme. Zusammenfassung: Pfarrkirche der Hl. Maria Magdalena in Čazma. Magistarski rad*. Zagreb, 2007.

– 2007a. Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću. Summary: Pilgrims from Čazma in the 17th and 18th centuries. *VAMZ*, 3 s., 40/2007: 391–405.

– 2009. Krunice 17. i 18. stoljeća iz Čazme. Summary: Seventeenth- and Eighteenth-Century Rosaries from Čazma. *OpA*, 32/2008 Š2009Č: 167–193.

BELAJ, J. 2006 – Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve sv. Martina na Prozorju. Summary: Interpretation of the Modern Age finds from the graves of the church of St. Martin at Prozorje. *Prilozi*, 23/2006: 257–294.

BRAUNNECK, M. 1979 – *Religiöse Volkskunst*. Köln, 1979: DuMont Buchverlag.

BUTURAC, J. 1985 – Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. *Starine*, 59/1984: 43–108.

CVITANOVIĆ, Đ. 1985 – *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja, Knjiga I. Gorički i gorsko dubički arhiđakonati*. Zagreb, 1985: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske.

DEMO, Ž. 1996 – *Vukovar – Lijeva bara, katalog izložbe*. Vukovar – Lijeva bara, Exhibition catalogue. Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb, 1996.

FASSBINDER, S. 2003 – Wallfahrt, Andacht und Magie, Religiöse Anhänger und Medaillen, Beiträge zur neuzeitliche Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus archäologischen Sicht. *ZfA-Mitt, Beiheft*, 18/2003.

FRAS, F.de P.J. 1988 – *Cjelovita topografija karlovačke vojne krajine*. Gospić, 1988.

Fundort Kloster, Archeologie im Klösterreich. Katalog zur Ausstellung im Stift Altenburg vom 1. Mai bis 1. November 2000. Bundesdenkmalamt, Reihe A, Heft 8. Abteilung für Bodendenkmale. Wien, 2000.

- GRÜNEWALD, M. 2001 – Pilgerzeichnen, Rosenkränze, Wallfahrtsmedaillen. *Der Wormsgau, Beiheft* (Worms), 36/2001.
- GUŠIĆ, M. 1955 – *Tumač izložene građe*. Etnografski muzej u Zagrebu. Zagreb, 1955.
- KNEZ, D., 2001 – *Svetinjice: iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*. (Summary:) *Pilgrimage Badges from the Collections of the National Museum of Slovenia*. NMS, Ljubljana, 2001.
- KNEZ, D. 2005 – Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije. (Summary:) Crosses in the Collection of the National Museum of Slovenia. *Argo*, 48/2005: 116–30.
- KRNJAK, O. 2004 – Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna. (Summary:) Saints' Medallions from Brkač near Motovun. *HistArch*, 35/2004: 111–142.
- LAPAJNE, D. 1996 – Spomenička baština Žumberka. *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti*. Stari grad Žumberak, 1996: 23–55.
- LOPAŠIĆ, R. 1881 – *Žumberak*. Zagreb, 1881.
- LOPAŠIĆ, R. 1884 – *Spomenici hrvatske*. Knjiga I od godine 1479 do 1610.; Knjiga II od godine 1610 do 1693; Knjiga III od godine 1693 do 1780. i u Dodatku od g. 1531 do 1730. Zagreb, 1884.
- MIRNIK, I. 1992 – Trsatske medaljice. *Dometi*, 11–12/1992: 501–506.
- MIRNIK, I. 1996 – Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818. Summary: The art of medal in littoral Croatia between 15th c. and 1818. *Petriciolijev Zbornik*, II (=Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 36/1995), Split 1996: 361–381.
- NADILO, B. 2003 – Ruševine zamkova na samoborskom i žumberačkom gorju. Summary: Castle Ruins at the Samobor and Žumberak Mountains. *Građevinar*, 55/2003, 4: 239–246.
- PAVIČIĆ, S. 1994 – *Križevi iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja*. Katalog izložbe. *Zusammenfassung: Kreuze aus der Sakralsammlung des Kroatischen historischen Museums*. Zagreb, 1994.
- PERKIĆ, D. 2005 – *Elaborat sa zaštitnih arheoloških istraživanja 1999.–2002*. Konzervatorski odjel. Karlovac, 2005.
- PEUS, B. 1982 – *Wallfahrtsmedaillen des deutschen Sprachgebiets*. Katalog 306. Frankfurt, 1982.
- SIMOVIĆ, V. 2000 – Potresi na Zagrebačkom području. Summary: Earthquakes in Zagreb area. *Građevinar*, 52/2000, 11: 637–645.
- SZABO, G. 1920 – *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb, 1920. *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti*. Stari grad Žumberak, 1996.
- ZORIĆ, V. 1996 – Narodna nošnja. *Žumberak: Baština i izazovi budućnosti*. Stari grad Žumberak, 1996: 145–153.
- <http://200.gvs.arnes.si/files/skapulir.jpg> (rujan 2009).
- www.mojzumberak.com (kolovoz 2009).
- <http://www.newadvent.org/cathen/02149a.htm> (kolovoz 2009).

SUMMARY

17 AND 18 CENTURY FINDS ROUND THE CHURCH OF ST NICHOLAS BISHOP
IN ŽUMBERAK

Archaeological research of the church of St Nicholas Bishop in Žumberak was part of a comprehensive conservation – restoration work carried out by Croatian Conservation Institute since 2004. The church has a rectangular ground plan with a polygonal chancel. Sacristy is younger than the church as well as the bell tower, built in front of the southwestern façade. Archaeological research encompassed the foundations of the apse as well as the wider area around it (probe S2A-S2D), south-east façade of the church (probe 1 / S1) and graveyard around the church. In the entire space of S1 a built tomb was found. Not a single grave was found intact inside this tomb. Considering all the found bones were scattered, it can be presumed that the tomb was built for deposition of earlier graves, while its vault was used as a floor of earlier sacristy. In probes 2A-D only 22 intact graves were examined, although considering the number of scattered bones it can be assumed that the number the graves was almost double. Scattered bones were mainly found in the upper 100 cm of mentioned probes, thus leading to conclusion that they belonged to graves devastated during several construction works on the church. All of the intact graves can be dated to 17th and 18th century due to grave finds characteristic for that period: religious medals, rosaries and adornment. Examined graves were densely buried in line with the church, with deceased's heads positioned either north-east or south-east. Most of them were buried in wooden coffins, confirmed by a significant number of found iron nails. The oldest ones of the examined graves were buried directly into the ground. They were possible to identify only by the imprint in the ground.

Archaeological findings that were found are accustomed for the 17th and 18th century: in examined graves were found rings (30 pieces) and religious medals (those with St Benedict predominate in number, on 6 out of 12 medals). On others are shown Virgin Mary, Jesus, St John Nepomucene, the Holy Family, *Arma Christi*, crosses (St Benedict and *Vitam Praesta*) and rosaries while there were two *litterae breves* (Breverl, Germ.) with inscriptions or religious pictures. Most of the religious medals and crosses were made of bronze, and only one medal was made of glass.

In examined graves clasps for clothing (also known as *babe* and *dedeki*) in various sizes were found as well as several pins and brooches.

The coins found were a *soldo* of the Venetian Doge Mark Anthony Giustinian (1684–1688), a *soldo* from 1767, a *kreuzer* (*kreutzer*, popularly known as a *krajcar*) from 1782 and one more from 1800.

Archaeological finds found in Žumberak graveyard are consistent with other examined 17th and 18th century graveyards. The only specific features are adornments made of bronze wire. Rings with spirally wound crown are inevitably reminiscent of Early Croatian work. Rings and wire brooches decorated with glass paste beads from this graveyard have no analogies on other 17th and 18th century graveyards, and therefore it can be assumed that they are some kind of traditional jewellery.

Rukopis primljen: 28.IX.2009.

Rukopis prihvaćen: 2.X.2009.

Tabla 1 – Plate 1

Tabla 2 – Plate 2

Tabla 3 – Plate 3

Tabla 4 – Plate 4